Kommentar till ”Reflexioner över svensk utrikespolitik” av ledamoten Sven Hirdman

av Gunnar Petri

Résumé

Commentaries by Academy member Gunnar Petri on Academy member Sven Hirdman’s article “Reflexions on Swedish foreign policy”. Against a slightly different backdrop concerning the history of Swedish neutrality Petri sketches Finland’s and Sweden’s different paths to what in the end led to membership of NATO for both countries and increased security for them and their allies in the Baltic.

EN ALTERNATIV SKILDRING av svensk utrikes- och säkerhetspolitik under den behandlade perioden skulle kunna lyda som följer.

Carl XIV Johans neutralitetspolitik övergavs av sonen Oscar I vid två tillfällen, först med expeditionskåren till Danmark i det slesvigska kriget 1848–1850 och sedan i slutskedet av Krimkriget 1855 i och med novembertraktaten med västmakterna, som ställde Åland och eventuellt mera i utsikt. Fred slöts innan detta hann bli allvar, och efter den betan förblev neutralitet Sveriges inriktning fram till Versaillesfreden efter första världskriget.

Bildandet av Nationernas förbund 1920 ställde Sverige inför ett val. Skulle Sverige ansluta sig? Förpliktelserna enlig NF-fördraget uppfattades allmänt som ett övergivande av den av Sverige förda neutralitetspolitiken. Av detta skäl motsatte sig högern medlemskap. Detta hindrade inte att socialdemokrater och liberaler genomdrev att Sverige blev medlem redan 1920, och så att småningom gick alla Östersjöns strandstater med. Förpliktelserna enligt NF-fördraget blev ett viktigt argument för den svenska upprustning som påbörjades vid mitten av 1930-talet, samtidigt som NF-systemet för kollektiv säkerhet närmade sig sitt sammanbrott.

I det stormaktskrig som bröt ut 1939 förklarade sig Sverige neutralt. Det gjorde man dock inte när vinterkriget utöstes genom att Sovjetunionen några månader senare anföll Finland. Gentemot Finland och Ryssland var Sverige allt annat än neutralt, och det svenska stödet till Finland blev omfattande.

Därefter fördes under hela andra världskriget i allmänt samförstånd en pragmatisk och i viss mån anpasslig politik i neutralitetens namn.

Efter detta krig slöts ingen allmän fred. När det nya kalla krigets verklighet började stabiliseras 1948 omfattade Stalins nya sovjetiska imperium Östersjöns strandstater från Finska viken till de danska öarna. Finland hade först genom tappert motstånd och sedan genom VSB-pakten räddat sin självständighet, men till priset av ”finlandisering”.

Från svensk sida gjordes då ett allvarligt försök att dra in Danmark och Norge i ett

nordiskt försvarsförbund med ömsesidiga säkerhetsgarantier men med neutralitet utåt som riktmärke. Intresset från dansk och norsk sida var svalt, och när Nato vid samma tid bildades valde Danmark och Norge i stället de mera substantiella säkerhetsgarantier som ett Nato-medlemskap medförde.

Samma möjlighet stod öppen för Sverige. Sverige valde emellertid ”alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig”. Huvudskälet torde ha varit Finlands ömtåliga ställning.

Helsingforsavtalet 1962 innebar ett erkännande av status quo i Europa med existerande gränser. Avtalet var en stor utrikespolitisk framgång för Finland, som stegvis påbörjade sin diplomatiska förflyttning västerut. Efter Berlinmurens fall och Sovjetunionens upplösning kunde VSB-pakten sägas upp och finlandiseringsperioden var över. Medlemskap i EU och Eurozonen samt beställningar av amerikanska F 18- och F 35-flygplan följde. I sina utrikespolitiska deklarationer höll Finland en s k Nato-option öppen. Värnpliktsförsvaret bibehölls.

Tyskland återförenades med bibehållet Nato-medlemskap och Polen, Estland, Lettland och Litauen sökte sig så snart som det blev möjligt till Nato och dess säkerhetsgarantier.

I Sverige bedömdes krigsrisken i närområdet ha minskat så radikalt att en stor del av det militära försvaret och hela det civila försvaret lades ned, det behövdes ju inte längre. Försvarsmaktens uppgift skulle i fortsättningen begränsas till fredsbevarande insatser utomlands. Redan EU-medlemskapet ansågs medföra ett visst mått av ömsesidiga säkerhetsgarantier. I hopp om reciprocitet utfärdades dessutom ensidiga lojalitetsgarantier till grannländerna, som emellertid lämnades obesvarade. I detta läge befanns uttrycket ”syftande till neutralitet i krig” motsägelsefullt och förlegat. I stället förklarades enbart alliansfrihet vara grundbulten i säkerhetspolitiken, vilket uteslöt Nato-medlemskap.

Efter Vladimir Putins makttillträde i Ryssland gjordes från europeisk sida allvarliga ansträngningar att åstadkomma en fredlig samexistens med ett alltmer öppet aggressivt Ryssland. Förhoppningarna på en fredlig samvaro kom emellertid på skam, och efter annexionen av Krim och skuggkriget i Ukrainas östra provinser höjdes spänningsläget gradvis.

Det fullskaliga angreppet på Ukraina föregicks av en hotfull rysk not som krävde en fullständig omläggning av säkerhetssystemet i Europa och fria händer i Ukraina. Denna not riktades även till de alliansfria staterna Finland och Sverige. Ur rysk synvinkel sett gjorde denna alliansfrihet ingen skillnad.

Illusionernas tid var därmed förbi. Rysslands angrepp ledde snabbt till att allmän politisk enighet i Finland uppnåddes om att fullfölja den sedan länge förberedda linjen att utlösa Nato-optionen och söka medlemskap. Detta även om Sverige förblev utanför.

> *Detta bidrar på ett avgörande sätt till att höja säkerheten för oss och våra allierade.*

Därmed ställdes Sverige ånyo inför ett avgörande säkerhetspolitiskt val. Nato förklarade sig villigt att välkomna Finland, men alla berörda parter insåg att ett finskt medlemskap utan Sverige skulle vara dysfunktionellt för Finland och placera Sverige i en utsatt säkerhetspolitisk situation som enda alliansfria land vid Östersjön, därtill med en osäker självständig försvarsförmåga. I Sverige förestod ett riksdagsval, och ena halvan av riksdagen var för ett Nato-medlemskap medan den andra var emot, denna gång med omställda politiska förtecken jämfört med situationen 1920. Den

kommande valrörelsen hotade att blotta en djup spricka i landet rörande grunden för Sveriges säkerhetspolitik. Efter vissa krumbukter uppnåddes bred enighet om en svensk medlemsansökan. Sverige och Finland är nu, med gott stöd i folkopinionen, medlemmar av Nato tillsammans med alla andra strandstater vid Östersjön utom Ryssland. Detta bidrar på ett avgörande sätt till att höja säkerheten för oss och våra allierade.

Författaren är tidigare generaldirektör. Han är jur dr samt ledamot av KKrVA.